

ATB-en: natuurvriendelijk toch?

Reeds enige decennia zijn we vertrouwd met recreatie binnen het bos- en natuurbeheer. Over het algemeen is recreatie goed te zoneren en te reguleren en levert geen schade op aan onze natuurterreinen. Zo nu en dan steekt er een recreatievorm de kop op die aparte maatregelen vereist. Zo was er enige jaren geleden de rage van het motorcrossen wat erosieverschijnselen, vegetatiebeschadiging en rustverstoring teweegbracht. Door een goede aanpak is deze sport zo goed als verdwenen uit de bos- en natuurterreinen richting de crossbanen

Sinds een aantal jaren beleven we in Nederland een uit Amerika overgewaaiden rage die bijna dezelfde soort schade aanricht als het motorcrossen maar vele malen moeilijker te bestrijden is. Een fiets die op bijna elk terreintype te gebruiken is en waarvan de wat meer fanatieke gebruiker een voorkeur lijkt te hebben voor geaccidenteerde bos- en natuurterreinen, het liefst buiten de paden. Deze fiets de All Terrain Bike, oftewel ATB, lijkt een serieuze bedreiging te (gaan) vormen voor meerdere bos- en natuurterreinen in Nederland.

De provincie Gelderland stelde ons in de gelegenheid het ATB-probleem nader te onderzoeken. Het onderzoek heeft plaatsgevonden d.m.v. literatuurstudies en interviews met diverse stich-

tingen, recreatieschappen en gemeenten. Aan de hand van terreinbezoeken met beheerders, hebben een aantal terreininventarisaties plaatsgevonden. De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd in het rapport "De fietsende paradox" (Bax et al. 1992). Het volgende artikel is een samenvatting van dit rapport.

Probleemsignalering

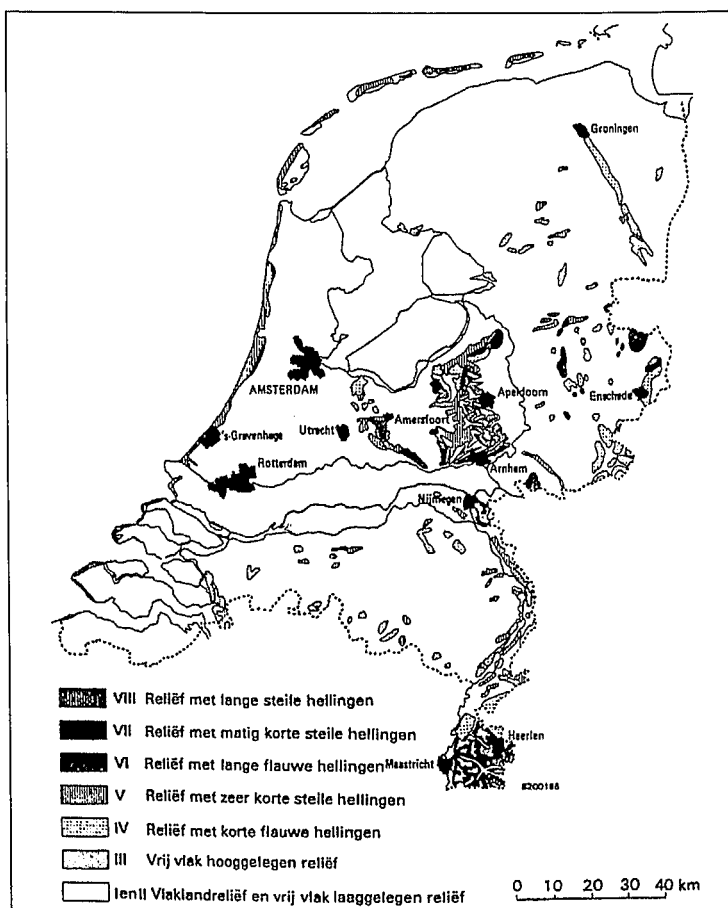
Begin jaren tachtig werd in Californië de ATB (All Terrain Bike) geïntroduceerd, een fiets die in staat is ruw en reliëfrijk terrein te trotseren. Inmiddels is de ATB ook in Nederland een veel

voorkomend verschijnsel geworden. In de meeste delen van ons land is er voor de ATB-er weinig te beleven; de concentratie van ATB-ers is dan ook te vinden in de reliëfrijke duinen, stuwwallen van midden-Nederland en de terrassen van Zuid-Limburg, waar veelal ook de unieke, kwetsbare natuurgebieden te vinden zijn.

Uit het onderzoek blijkt dat de ATB-er zich in deze gebieden voornamelijk op de kleine bospaden en ruiterspaden begeeft; daarnaast is betreding buiten wegen en paden door de ATB-er een veel voorkomend verschijnsel. Het gevolg is dat de rustver-

■ **Figuur 1: Reliëfrijke terreinen in Nederland: de aantrekkelijke ATB-gebieden.**

(uit: *Bodemkunde van Nederland 2*)

■ Foto 1: De vegetatie verandert door betreding.

storing in de natuurgebieden sterk toeneemt. Vooral de heuvelachtige bosgebieden met weinig onderbegroeiing bieden de mogelijkheid voor een aantrekkelijke afdaling met de ATB. Er is nog steeds een forse toename waar te nemen in het ATB-en, dit blijkt uit de aantallen ATB's die jaarlijks verhuurd en/of verkocht worden. Een groot probleem vormen de ATB-ers die alleen of in kleine groepjes hun eigen gang gaan en zich vaak niet bewust zijn van de schade die zij aanrichten. De boseigenaren en terreinbeheerders hebben verschillende meningen omtrent het ATB-en als het gaat om het wel of niet toestaan van ATB-ers op hun terrein. Door het ontbreken van landelijke regels omtrent het ATB-en, ontstaat onenigheid tussen beheerder en ATB-er. Daarnaast is er verschil van opvatting tussen beheerders onderling; oorzaak van dit verschil van opvatting is het verschil in doelstellingen van de terreinen. Bosbeheer is niet of weinig winstgevend waardoor toezicht vaak tot een minimum beperkt blijft. Door de veelal slechte financiële resultaten is de verleiding groot om ATB-ers tegen betaling op terreinen die voor hun erg interessant zijn toe te staan.

Afhankelijk van de doelstelling wordt er soms weinig aandacht besteed aan natuurwaarden. De meeste organisaties signaleren dit probleem wel terdege, maar door geldgebrek is er geen intensief toezicht mogelijk. Bij vele gemeentes wordt het ATB-en niet als een probleem gezien, het is immers een natuurvriendelijk manier van recreatie, toch? Onduidelijkheid alom bij de ATB-er en strubbelingen bij eigenaren onderling. Welk terrein kan ongelimiteerd worden befietst en welk terrein niet.

Schade

Schade door de ATB kan optreden in de vorm van betreding, erosie, bodemverdichting, biotoopverlies en rustverstoring. Door de komst van de ATB zal naast toenemende schade aan de vegetatie zich ook een probleem ontwikkelen t.o.v. andere recreanten.

Betreding

Het directe effect van betreding (in dit geval eigenlijk berijding) van natuurterreinen is beschadiging van planten en de verandering van bodemstructuur. Van ATB-gebruik is geconstateerd dat er forse betredingsschade optreedt. In welke mate en vorm

zal afhangen van de frequentie en wijze waarop ge-ATBd wordt. Bij het ATB-en in groepen en bij verlaten van de paden zal de betredingsschade toenemen. Uit interviews blijkt dat door betreding de hoogte van de vegetatie kan afnemen; de soortensamenstelling zich wijzigt of zelfs in zijn geheel verdwijnt. Hierdoor neemt de kans op erosie toe. De verandering van de vegetatie en de soortensamenstelling binnen deze vegetatie kan leiden tot biotoopverlies.

Erosie

In ons relatief vlakke land speelt erosie maar een kleine rol. Stuwwallen en duinen zijn hier een uitzondering op, het zijn juist deze gebieden waar het gebruik van ATB's het meest populair is. Op dergelijke terreinen wordt erosie veroorzaakt bij het remmen in bochten en het beklimmen van heuvels. Door het spinnen van het achterwiel wordt de bodem losgewoeld en de strooisellaag evenals de daarop aanwezige vegetatie verdwijnt. De losgewoelde bodem zal vooral op de hellingen onder invloed van regenwater gemakkelijk wegspoelen: er treedt erosie op. De nog aanwezige humus wordt uitgespoeld en/of versneld afgebroken. Enerzijds komt hierdoor tijdelijk extra voeding ter beschikking, wat vooral op armere gronden een plaatselijk voedselverrijkend effect heeft. Anderzijds ontstaat een zeer onafhankelijke grond, waardoor gemakkelijk verstuiving kan optreden. (Addink, 1982). In tegenstelling tot erosie door loswoelen, kan de ATB-er ook erosie veroorzaken door de bodem te verdichten. Hierdoor zal regenwater oppervlakkig afstromen en allerlei ma-

teriaal meenemen naar lager gelegen delen waar het de vegetatie kan gaan bedekken. (Addink, 1982)

Bodemverdichting

Het draagvermogen is het vermogen van de bodem om weerstand aan druk te bieden zonder dat de samenhang tussen de bodemdeeltjes verloren gaat. Wordt het draagvermogen overschreden, dan wordt de bodemstructuur verbroken en wordt de grond los (mul). Wordt het draagvermogen niet overschreden, dan wordt de bodem vaster. Er treedt bodemverdichting op (Addink 1982).

Het is moeilijk te beschrijven in welke mate ATB's bodemverdichting veroorzaken. Een aantal aspecten speelt hierbij een rol, het gewicht van de ATB'er en zijn fiets, de breedte van het profiel en de druk van de banden. Deze zijn van belang om de bodemdruk te kunnen bepalen. Rekening houdende met het kleine contactvlak van de ATB met de grond en de extra belastingen op de bodem bij het remmen en spinnen van het achterwiel kan er gesteld worden dat het effect van een ATB op de bodem groter is dan van een wandelaar.

Bodemverdichting kan tenslotte leiden tot een zo harde en dichtgetrapte bodem, dat plantengroei onmogelijk wordt. Dit is met name het geval op bodems die uit heterogeen materiaal bestaan, zoals grindhoudend zand met leembijmenging (Addink 1982). Veel van dit soort bodems treffen we aan op stuwwallen.

Biotoopverlies

Naast een aantal veranderingen in de bodem zal het creëren van nieuwe paden bijdragen aan biotoopverlies.

Door betreding buiten de paden is er sprake van mechanische schade, waardoor de vegetatie-

structuur verandert of zelfs geheel verdwijnt evenals het daar aanwezige microklimaat.

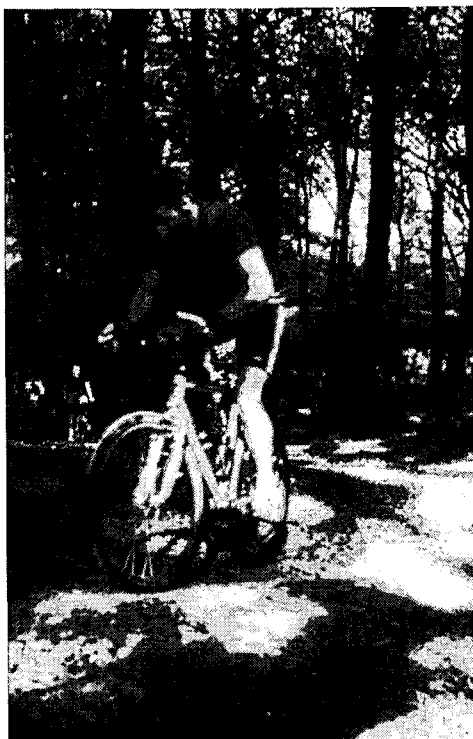
Vegetaties die pas in latere successiestadia voorkomen zullen vanwege de toename van dynamiek verdwijnen en plaats moeten maken voor pioniersoorten. Daar waar de vegetatielagen door toedoen van ATB's verdwijnen, zullen ook de aan deze laag gebonden diersoorten verdwijnen. Vooral soorten die op de bodem broeden, zoals nachtegaal, tijftjaf, grasmus en braamsluiper, lijden hieronder (Addink, 1982). Het langzaam maar zeker verdwijnen van hun biotoop zal een afname van het aantal soorten en het aantal individuen binnen die soort tot gevolg hebben. Het biotoopverlies wordt groter naarmate de frequentie en de intensiteit van het ATB-gebruik buiten de paden toeneemt.

Rustverstoring

Door het ATB-en buiten de paden zal naast erosie, bodemstructuurverandering en biotoopverlies, rustverstoring in een gebied een belangrijke rol spelen. De aanwezigheid van mensen in een natuurgebied kan tot verstoring leiden voor met name de avifauna. De mate waarin een recreant bij de vogels vluchtreacties oproept is afhankelijk van de bewegingsdynamiek. Bij een jogger of ATB'er is deze vluchtreactie groter dan bij een passeren-

de auto, trein of ruiter op een vaste route (Addink, 1982). De gevoeligheid van met name roofvogels is ook nog sterk afhankelijk van soort en individu binnen een soort. Met name de verstoring tijdens de vestigings- en broedperiode verdient de aandacht. Uit een onderzoek naar vijf soorten roofvogels blijkt, dat vooral de havik en de buizerd gevoelig zijn voor verstoring, de sperwer en de wespindief hebben in mindere mate last van verstoring (Rietberg, 1987).

De meeste horsten worden op meer dan 75 meter van een pad aangetroffen. Door het creëren van nieuwe paden liggen de horsten vaak geen 75 meter meer van een pad. Hierdoor kunnen de roofvogels, evenals overige bosvogels, verstoord worden. Het gebruik van ATB's in natuurterreinen, waar reewild en ander wild voorkomt, kan een verstoringseffect hebben. De mate van verstoring is afhankelijk van de ge-

■ Foto 2: ATB'er in actie op de stuwwal van het Rijk van Nijmegen, nabij Berg en Dal.

■ Foto 3: Het plaatsen van boomstammen en takafval langs paden voorkomt dat de ATB-er het pad verlaat.

bruiksvorm van de ATB. Reewild, evenals overig wild, heeft dekking en rust nodig om te slapen en te herkauwen. Indien recreanten zich rustig gedragen en zich steeds op dezelfde plaatsen laten zien kunnen de reeën gewennen (Addink, 1982). De gewenning hangt dus af van het gedrag van de recreanten. Bij reeën is geen sprake van gewenning als de ATB-ers zich niet aan de paden houden en zelfs wildwissels gebruiken waardoor ze diep doordringen tot in de rustgebieden. Dit kan leiden tot stress en daardoor een slechtere conditie van de dieren (Addink, 1982). Op lange termijn kan dit leiden tot reductie van de populatie, dit geldt overigens ook voor vogels. Uit interviews met beheerders blijkt dat de ATB-er zich vaak al vroeg in het bos begeeft en dit is juist de tijd dat de meeste dieren hun activiteitspiek hebben; een ernstige verstoring van de dieren kan het gevolg zijn.

Recreatief medegebruik

Steeds vaker worden signalen ontvangen die er op wijzen dat de ATB-er in toenemende mate overlast veroorzaakt voor andere recreanten. In de meeste terreinen hebben wandelaars, fietsers en ruiters in de loop der jaren

veelal hun eigen voorzieningen gekregen. De ATB-er is een van de nieuwste vormen van (sportieve) recreatie, waarvoor nog geen of weinig voorzieningen zijn getroffen. De huidige ATB-er wordt dan ook gedwongen gebruik te maken van fietspaden, wandelpaden en ruitersporen. Voorts is hij/zij bij overzichtelijk terrein dat sterk geaccidenteed is snel geneigd de paden te verlaten en zelf een pad te creëren. Deze nieuwe paden worden dan ook weer gebruikt door de "avontuurlijke" wandelaar. Een conflict tussen de ATB-ers en de overige recreanten is dan vaak het gevolg. De meest gehoorde klachten zijn het luidkeels roepen van ATB-ers en het schrik-effect dat ze bij wandelaars veroorzaken (Bax et al. 1992). Men kan daardoor sneller in conflict komen met recreanten die puur voor de rust komen. Een bijkomstige zaak van de natuurbeschadiging is dat het gebied voor de recreatieve medegebruiker visueel minder interessant wordt omdat het ongerepte karakter verdwijnt.

Beleid

Op nationaal niveau bestaat er momenteel geen beleid ten aanzien van dit probleem. Op plaatselijk niveau wordt, vaak door be-

heerders, soms actie ondernomen. Dit bestaat dan vaak uit het bekeuren van ATB-ers die zich buiten de paden begeven en/of uit het plaatsen van obstakels. Het probleem is vaak dat de ATB wettelijk gezien onder de fietsen valt; er kunnen geen specifieke maatregelen tegen genomen worden zoals bij de crossmotoren zonder andere 'onschuldige' fietsers te benadelen.

Zonering is een belangrijk middel om kwetsbare gebieden te ontlasten door de recreatiedruk daar te verminderen. Een zoneringmaatregel, die in het kader van dit probleem zeker overwogen moet worden, is het uitzetten van ATB-routes. Door het aanbieden van een alternatieve, voor de ATB-ers interessante route en het verbieden van ATB-ers hierbuiten, kan er meer controle worden gehouden op overtreeders. Ook kan schade aan zo'n route adequaat gesignaleerd en verholpen worden. Om een goede spreiding van het ATB-gebruik te krijgen is een stelsel van ATB-routes over het gehele land noodzakelijk. Een belangrijk aspect hierbij is voorlichting, de ATB-er moet duidelijk worden gemaakt waar hij wel en niet mag komen en waarom. Het voldoende aanwezig zijn van folders, routekaartjes en wegwijzers is dan ook onmisbaar bij het 'naar het publiek brengen' van zulke projecten. Tevens zal er gezocht moeten worden naar mogelijkheden om ATB-ers te weren buiten deze routes en fietspaden. Eerder al is gesproken over de fysieke maatregelen, deze bestaan vaak uit het plaatsen van bomen over of langs de weg en het deponeren van takafval op hellingen. Naar aanleiding van het onderzoek is

gebleken dat deze laatste twee het meest effect hebben. De eerste, het plaatsen van obstakels over een pad lijkt voor de ATB-er een uitdaging om er overheen te fietsen, vaak worden ze ook verwijderd. De laatste twee, het plaatsen van obstakels langs een pad en op een helling, lijken het meeste effect te hebben. Deze maatregelen verhinderen dat de ATB-er het pad verlaat en de helling 'neemt', tevens krijgen de, reeds door de ATB's gevormde paden de kans weer dicht te groeien. Het nadeel van deze maatregelen is echter de visuele 'aantasting' van het gebied voor andere recreanten.

Financiële belemmeringen

Het afsluiten van gebieden kan nadelige financiële gevolgen hebben. Binnen het kader van de 'bijdrage duurzaam beheer bos' is er nog geen mogelijkheid om terreinen afdoende af te sluiten voor ATB-ers zonder verlies van de financiële voordelen die zijn verbonden aan de opstelling. Het grootste probleem is dat de ATB wettelijk gedefinieerd is als zijnde een fiets; wil je ATB's weren dan moet je alle fietsen weren, dit strookt echter niet met de openstellingsregeling. Het zelfde probleem onderkennen we bij terreinen die onder de NSW vallen. Als laatste mogelijkheid die openstaat is het, door de overheid, plaatsen van een gebied onder de natuurbeschermings-

wet. Deze wet biedt wel de (financiële) mogelijkheden om terreinen goed te beschermen. Een nadeel van het afsluiten van gebieden is het substituu effect: als ze hier niet mogen dan gaan ze wel ergens anders heen.

Voorlichting

De beste manier van beschermen is voorkomen, een belangrijk punt daarbij is het wegnemen van de onwetendheid van de ATB-er ten aanzien van de belasting van de natuur door zijn/haar sport. De ATB-er moet d.m.v. voorlichting duidelijk worden gemaakt dat veel gebieden waar ze in fietsen kwetsbaar zijn en dat er, bij verkeerd fietsgedrag, onherstelbare schade kan ontstaan. We spreken dan over het plaatsen van informatieborden, het neerleggen van folders op plaatsen waar veel recreanten komen en het stellen van gedragsregels. Op landelijk niveau speelt de media een grote rol wat betreft voorlichting aan een groot publiek. Op dit moment wordt de ATB-sport afgeschilderd als leuk, heftig, gaaf, maar ook als natuurvriendelijk. Deze eenzijdige tendens zal moeten worden tegengegaan. Informatie over routes en fietstochten zouden hierlangs hun weg naar het publiek kunnen vinden. Daar elk gebied verschillend is, vereisen ze allemaal hun eigen aanpak en pakket van maatregelen. Voor veel gebieden zal snel

nadere actie nodig zijn om ze afdoende te beschermen.

Uitvoering en handhaving

Om de uitgevoerde sturingsmaatregelen voor langere tijd hun invloed te laten hebben is het belangrijk om veel tijd te besteden aan het ontwikkelen en handhaven van de verkregen situatie. Toezicht is daarvan een belangrijk aspect. Hier ligt een belangrijke taak voor de lagere overheden en de beherende instanties. Zij moeten de overtreders informeren en zondig verbaliseren, inrichtings- en beheersmaatregelen controleren en de effectiviteit ervan evalueren. Alleen door snel en adequaat ingrijpen is het mogelijk het in aantal toenemende ATB-ers in de hand te houden.

Het ATB-en zal in de toekomst een geaccepteerde vorm van recreatie worden, terreinbeheerders en overheden zullen hier spoedig op moeten inspringen.

Literatuur

- Addink J.G., 1982. Natuur en recreatie in nationale parken, doctoraalscriptie, Amsterdam.
- Bakker de H., W.P. Locher, 1990. Bodemkunde van Nederland deel II, Bodemgeografie, Malmberg Den Bosch. pp. 48-49
- Bax R.A., T. van Ooijen, M.I.J.T van Roosmalen & L.H. Wormgoor, 1992. De fietsende paradox, I.A.H.Larenstein, Velp. 73 p.
- Rietberg G.D. 1987. De invloed van verstoring op roofvogels, Wageningen.

Devobo TOTAAL
Advies en Aannemersbedrijf
bosbouw en groensector. Rondhouthandel.
Jan Steenstraat 12, 7412 TC Deventer,
Tel. 05700 - 10909, Autotel. 06-52108147

AVIH

Algemene Vereniging
Inlands Hout

Lid van:
Kring
Praktiserende
Boomverzorgers